

Як цитувати: Алексєєва С. Дидактичні умови індивідуалізації навчання в закладах загальної середньої освіти. Scientific Collection «InterConf», (112): with the Proceedings of the 1 st International Scientific and Practical Conference «Scientific Progressive Methods and Tools» (June 16- 18, 2022). Riga, Latvia: Avots, 2022 .С. 77 – 83. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/730957>

Алексєєва Світлана

доктор педагогічних наук, головний науковий співробітник відділу дидактики

Інституту педагогіки НАПН України, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-8132-0465>

ДИДАКТИЧНІ УМОВИ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті розкрито дидактичні умови індивідуалізації навчання в закладах загальної середньої освіти. Констатовано, що такі умови складають визначену комплексну сукупність потенційно містких дидактичних ресурсів і вихідних положень, створення й реалізація яких буде сприяти вдосконаленню процесу навчання з урахуванням постійно змінюваних вимог до якості отриманих знань, умінь, навичок учнівської молоді. Доведено, що індивідуалізація навчання в закладах загальної середньої освіти має здійснюватися на умовах: створення індивідуального освітнього простору на засадах компетентнісного підходу та персоналізації; цілеспрямованої мотивації та посилення пізнавального інтересу учнів у навчанні за рахунок моделювання якісно нового типу візуалізації навчального матеріалу, як реальних, так і віртуальних об'єктів, процесів та явищ; забезпечення гнучкості освітнього процесу за допомогою варіативності, зміни змісту і методів навчання, форм організації навчальних занять, поєднання різних методик навчання для учнів різного рівня підготовки; розробки та реалізації індивідуальних траєкторій навчання; педагогічного супроводу особистості у процесі самоактуалізації; організації гнучкого управління навчальним процесом на основі здійснення педагогічної корекції і безперервного зворотного зв'язку.

Ключові слова: індивідуалізація, освітній простір, цифрові діти, візуалізація, самореалізація, індивідуальна траєкторія навчання.

Індивідуалізації навчання в організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти особливо актуалізується в умовах викликів ХХІ століття. Саме індивідуалізації навчання в організації освітнього процесу уможливорює врахування особливостей й можливостей кожного учня, надає підтримку (супровід) в опануванні знань, побудові індивідуальної освітньої траєкторії на основі інтересів та схильності учнівської молоді [1]. Крім того, феномен індивідуалізації навчання набуває актуальності з навчанням дітей «digital-native», народжених у світі технологій. «Цифрові діти» розвиваються у середовищі великого обсягу інформації, тому мають певні особливості розвитку. Зокрема, нове покоління цінує себе як особистість (персоналізація); ці діти мають прискорене переключення і мультизадачність (коротка концентрація); вони сприймають інформацію з мінімальною кількістю слів, що складається з картинки або короткого відео (простота в комунікації), основним каналом комунікації стають інформаційні канали YouTube та соцмережі. Сучасних дітей об'єднує те, що вони активно користуються месенджерами [2].

Виходячи із основних завдань сучасної педагогіки, організація освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти пов'язано з оновлення школи, що має найбільшою мірою враховувати інтереси, нахили і здібності, можливості кожного учня. А отже, необхідно обґрунтувати певні дидактичні умови, які сприятимуть цьому процесу. Під дидактичними умовами О Малихін [3] розглядає визначену комплексну сукупність потенційно містких дидактичних ресурсів і вихідних положень, створення й реалізація яких буде сприяти вдосконаленню процесу навчання з урахуванням постійно змінюваних вимог до якості отриманих знань, умінь, навичок, що у своїй структурно-функціональній єдності забезпечують формування необхідних компетенцій і компетентностей. За такого підходу, на думку автора можливо досягнення значущих результатів щодо удосконалення освітнього процесу на різних рівнях: мотивації,

самоактуалізації у процесі навчання; цілепокладання навчально-пізнавальної діяльності; організації всіх можливих видів навчання й освітньої діяльності; визначення змісту освіти та змісту навчання; структурування змісту освіти, змісту навчання та змісту освітньої діяльності; здійснення усіх можливих видів освітньої діяльності; контролю й самоконтролю її результатів на всіх етапах здійснення; оцінки й самооцінки результатів навчальної діяльності на всіх етапах її здійснення; адаптації та інтеграції форм, методів, прийомів і засобів навчання тощо.

Індивідуалізації навчання в організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти передбачає розроблення індивідуальної освітньої траєкторії; конструювання індивідуального освітнього маршруту; вибір індивідуального темпу навчання, форм й методів контролю, рефлексія [4]. За такого підходу дидактичні умови як обставина процесу, що є результатом цілеспрямованого відбору, конструювання та застосування елементів змісту, методів (прийомів), організаційних форм навчання для досягнення певної дидактичної мети сприятиме формуванню й розвитку особистісних цінностей учнів, забезпеченню механізмів самореалізації, саморозвитку, саморефлексії, саморегуляції та самовиховання, створенню оптимальних умов для становлення самобутнього особистісного Я-образу, розвитку й становлення особистості як суб'єкта діяльності та суспільних відносин. [5].

У педагогіці індивідуалізацію визначають як особливу організацію навчального процесу, що реалізується на трьох рівнях: перший – урахування загальних особливостей учнів на різних етапах їх навчання та розвитку; другий – диференціація; третій – індивідуальний підхід. Така організація процесу вимагає вибір способів, прийомів, темпу навчання, що враховує індивідуальні відмінності учнів, рівень розвитку їх здібностей до учіння та потенційні можливості. Індивідуалізація має враховувати у процесі навчання індивідуальні й вікові особливості учнів у всіх його формах і методах, з метою максимального розвитку позитивних і подолання негативних індивідуальних особливостей та забезпечення на цій основі підвищення якості їхньої навчальної роботи,

всебічного розвитку. Отже, реалізації індивідуалізації навчання здійснюється у двох напрямки– дидактичному та психологічному [6]. Індивідуалізації навчання передбачає реалізацію індивідуальної освітньої траєкторії, де особистість має стати ініціатор свого освітнього просування. Така індивідуальна освітня траєкторія окреслює: поле діяльності в освітньому просторі; напрямок руху учня (шлях до здобуття професій типу); саморозвиток; форми позаурочної активності; індивідуальне просування (об'єднання за інтересами, проектні групи, шкільне наукове товариство тощо) та стимули до просування та самоствердження в різних сферах творчої, науково-дослідної та громадсько-політичної діяльності.

Проаналізовані вимоги дають можливість стверджувати, що дидактичними умовами, які визначають сукупність потенційно містких дидактичних ресурсів і вихідних положень, створення й реалізація яких буде сприяти вдосконаленню індивідуалізації навчання в закладах загальної середньої освіти, є:

- ✓ створення індивідуального освітнього простору на засадах компетентнісного підходу та персоналізації;
- ✓ цілеспрямована мотивації та посилення пізнавального інтересу учнів у навчанні за рахунок моделювання якісно нового типу візуалізації навчального матеріалу, як реальних, так і віртуальних об'єктів, процесів та явищ;
- ✓ забезпечення гнучкості освітнього процесу за допомогою варіативності, зміни змісту і методів навчання, форм організації навчальних занять, поєднання різних методик навчання для учнів різного рівня підготовки;
- ✓ розробка та реалізація індивідуальних траєкторій навчання;
- ✓ педагогічний супровід особистості у процесі самоактуалізації;
- ✓ організація гнучкого управління навчальним процесом на основі здійснення педагогічної корекції і безперервного зворотного зв'язку.

Дидактична умова щодо створення індивідуального освітнього простору на засадах компетентнісного підходу та персоналізації свідчить про необхідність дати дитині не тільки сукупність знань, умінь, навичок, а й сформувати в неї компетентність як загальну здатність, що ґрунтується на знаннях, досвіді, цінностях, здібностях, отриманих завдяки освітньому процесу. За такого підходу

компетентність не є лише доступною віковою поінформованістю дитини в широкому колі життєвих проблем. Вона передбачає цілий комплекс характеристик: розвинений чуттєвий досвід; навички практичного життя; розвинені потреби, здібності, звички; набір базових особистих властивостей, які гарантують дитині пристосованість до життя; уміння орієнтуватись у змінних умовах, знаходити оптимальні засоби реалізації свого особистісного потенціалу. А отже, створення індивідуального освітнього простору на засадах компетентнісного підходу є актуальним для сучасних закладів освіти. Упровадження компетентнісного підходу тісно пов'язано з вирішенням проблем персоналізації. Персоналізація – це умова бути значущою особистістю. Ефективним способом задоволення потреби в персоналізації є ініціативне сприяння в житті соціуму, так внаслідок діяльності особистість має можливість власної реалізації, проявляючи свою особливість оточуючим.

Щодо другої дидактичної умови, яка розкриває необхідність цілеспрямованої мотивації та посилення пізнавального інтересу учнів у навчанні за рахунок моделювання якісно нового типу візуалізації навчального матеріалу, як реальних, так і віртуальних об'єктів, процесів та явищ, необхідно зазначити, що сучасні цифрові діти це – діти гаджетів. Тому пишуть у смартфонах і планшетах, майже не читають паперових книг. Для таких учнів підручники, навіть в електронному вигляді, здаються нудними без лінків і відео, подробиці їх особливо не цікавлять, тому ігнорують довгі тексти і звертання, особливо усні.

Забезпечення гнучкості освітнього процесу за допомогою варіативності, зміни змісту і методів навчання, форм організації навчальних занять, поєднання різних методик навчання для учнів різного рівня підготовки як дидактична умова, уможлиблює розвиток креативності учнів, набуття навичок і знань, необхідних для життя та роботи в інформаційному й динамічному суспільстві.

Дидактична умова щодо розробки та реалізації індивідуальних траєкторій навчання дає змогу поєднати набуті знання і вміння з їх практичним застосуванням та передбачає конструювання якісно нового змісту освіти.

Педагогічний супровід особистості у процесі самоактуалізації, що розглядається як дидактична умова індивідуалізація навчання спрямована на дієву увагу до кожного учня, його творчої індивідуальності і має визначатися стратегією розвитку сучасної загальної освіти.

Дидактична умова щодо організація гнучкого управління навчальним процесом на основі здійснення педагогічної корекції і безперервного зворотного зв'язку – це якісні зміни контролю освітньої діяльності, тобто здійснення контролю з діагностикою, зворотнім зв'язком і оцінюванням етапів, надання контролю характеристик систематичності й об'єктивності.

Визначені дидактичні умови індивідуалізації навчання в закладах загальної середньої освіти дають підстави для обґрунтування сучасних психолого-педагогічних підходів; розробки оновлених навчальних планів, програм, посібників; визначення методичних основ, загальних позицій щодо реалізації компетентнісного підходу; удосконалення організаційних форм, методів навчання і виховання; опису інтегральних характеристик якості підготовки; здійснення комплексного особистісного і соціально значущого освітнього контролю якості освіти.

Список джерел: / References:

1. Алексеева С. В. Подготовка будущих дизайнеров до развития профессиональной карьеры: теория и практика. Монография. Київ: Міленіум, 2018. 484 с. URL:<http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/727617/> Aliksieieva S. Pidhotovka maibutnikh dyzaineriv do rozvytku profesiinoi kariery: teoriia i praktyka. Monohrafiia. Kyiv: Milenium, 2018. 484 s

2. Алексеева С. Индивидуализация обучения в заведениях общего образования как педагогическая проблема. Scientific Collection «InterConf», (42): with the Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Conference «Theory and Practice of Science: Key Aspects» (February 19-20, 2021). Rome, Italy: Dana, 2021. Pp. 290-296. <https://doi.org/10.51582/interconf.19-20.02.2021.026> / Aliksieieva S.

Indyvidualizatsiia navchannia u zakladakh zahalnoi osvity yak pedahohichna problema. Scientific Collection «InterConf», (42): with the Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Conference «Theory and Practice of Science: Key Aspects» (February 19-20, 2021). Rome, Italy: Dana, 2021. Rr. 290-296.

3. Малихін О.В. Методологічні основи визначення дидактичних умов у дослідженнях з теорії навчання (у вищій школі). Чорноморський державний університет імені П. Могили комплексу "Києво-Могилянська академія". Сер.: Педагогіка. 2013. Т. 215, Вип. 203. С. 11-14. / Malykhin O.V. Metodolohichni osnovy vyznachennia dydaktychnykh umov u doslidzhenniakh z teorii navchannia (u vyshchii shkoli). Chornomorskyi derzhavnyi universytet imeni Petra Mohyly kompleksu "Kyievo-Mohylianska akademiia". Ser.: Pedahohika. 2013. T. 215, Vyp. 203. S. 11-14.

4. Алексеева С. Індивідуалізація навчання: суть, шляхи реалізації. International scientific and practical conference «Pedagogy and Psychology in the Modern World: the art of teaching and learning»: conference proceedings, February 26–27, 2021. Vol. 1. Riga, Latvia: «Baltija Publishing». pp.136-139. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-041-4-34> URL: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/728627> / Aliksieieva S. Indyvidualizatsiia navchannia: sut, shliakhy realizatsii. International scientific and practical conference «Pedagogy and Psychology in the Modern World: the art of eaching and learning» : conference proceedings, February 26–27, 2021. Vol. 1. Riga, Latvia : «Baltija Publishing». rr.136-139.

5. Топузов О. М. Забезпечення якості загальної середньої освіти: на шляху до європейських стандартів. Український педагогічний журнал. 2015. 1. 16–27. / Topuzov O. M. Zabezpechennia yakosti zahalnoi serednoi osvity: na shliakhu do yevropeiskykh standartiv. Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal. 2015. 1. 16–27.

6. Алексеева С. Людиноцентризм як освітня домінанта індивідуалізації сучасного навчання. Scientific Collection «InterConf», (109): with the Proceedings of the 2 nd International Scientific and Practical Conference «Concepts for the Development of Society's Scientific Potential» (May 19-20, 2022). Prague, Czech Republic: Author-publishers miscellaneous, 2022. P. 127-134. URL:

<https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/730530> / Aliksieieva S. Liudynotsentryzm yak osvitnia dominanta individualizatsii suchasnoho navchannia. Scientific Collection «InterConf», (109): with the Proceedings of the 2 nd International Scientific and Practical Conference «Concepts for the Development of Societys Scientific Potential» (May 19-20, 2022). Prague, Czech Republic: Author-publishers miscellaneous, 2022. R. 127-134

7. Алексеева, С. В. (2016) Форми та методи он-лайн консультування майбутніх фахівців з розвитку професійної кар'єри. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: зб. наук. пр. (44). Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер». С. 194-198. URL:<https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/166116> / Aliksieieva, S. (2016) Formy ta metody on-lain konsultuvannia maibutnikh fakhivtsiv z rozvytku profesiinoi kariery. Suchasni informatsiini tekhnolohii ta innovatsiini metodyky navchannia u pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy: zb. nauk. pr. (44). Kyiv-Vinnytsia: TOV firma «Planer». S. 194-198.